

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH
2018, tom 52, s. 77–93
<https://doi.org/10.7163/SOW.52.6>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Aktywność podmiotów lokalnych w procesie odnowy wsi w województwie małopolskim

Activity of local actors in the process of village renewal in the Małopolskie Voivodeship

Agnieszka Mucha¹ • Agnieszka Świgost^{2, 1} • Łukasz Sykała¹

¹ Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
Zakład Zarządzania Rozwojem Lokalnym
ul. Targowa 45, 03-728 Warszawa

² Uniwersytet Jagielloński

Wydział Geografii i Geologii, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
ul. Gronostajowa 7, 30-387 Kraków

amucha@irm.krakow.pl • agnieszka.swigost@doctoral.uj.edu.pl • lsykala@irm.krakow.pl

Zarys treści: Odnowa wsi jest jednym z podstawowych narzędzi wsparcia rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich w Polsce. W niniejszym artykule porównano, na przykładzie województwa małopolskiego, dwa odmienne źródła finansowania projektów bezpośrednio wspierających proces odnowy – programy współfinansowane ze środków europejskich i program Działaj Lokalnie. W obu przypadkach zwrócono szczególną uwagę na rolę oraz aktywność różnych podmiotów lokalnych w procesie odnowy wsi. Przeprowadzona analiza zrealizowanych przedsięwzięć oraz ich beneficjentów wskazuje na komplementarność obu instrumentów wsparcia rozwoju obszarów wiejskich. Projekty odnowy wsi finansowane z budżetu Unii Europejskiej, realizowane głównie przez podmioty sektora publicznego, obejmują przede wszystkim inwestycje infrastrukturalne. Z kolei w ramach programu Działaj Lokalnie wspierane są działania miękkie, ukierunkowane m.in. na budowę i wzmocnienie tożsamości lokalnej, podejmowane przez podmioty reprezentujące sektor społeczny. Łączenie obu źródeł finansowania i wysiłków różnych aktorów lokalnych może być odpowiedzią na poszukiwanie kompleksowych rozwiązań, prowadzących do wielowymiarowej odnowy wsi.

Słowa kluczowe: odnowa wsi, lokalni aktorzy, województwo małopolskie, fundusze europejskie, Program Działaj Lokalnie.

Wprowadzenie

Działania z zakresu odnowy wsi, wdrażane w Polsce począwszy od 1997 r. w ramach regionalnych (wojewódzkich) programów odnowy wsi, a od 2004 r. również przy wsparciu środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, są jednym z podstawowych narzędzi wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Odnowa wsi swoimi założeniami wpisuje się w koncepcję rozwoju neoendogenicznego, stanowiącą swego rodzaju próbę integracji modeli egzogenicznego oraz endogenicznego rozwoju obszarów wiejskich. W modelu neoendogenicznym nacisk kładziony jest przede wszystkim na wewnętrzne czynniki rozwoju, jednocześnie nie przekreślając znaczenia czynników egzogenicznych (m.in. zewnętrznych

funduszy i wsparcia eksperckiego), które powinny być wykorzystywane zgodnie z lokalnymi potrzebami. Teoria rozwoju neoendogenicznego bazuje na podejściu instytucjonalnym i koncepcji glocalizacji. Priorytetem rozwoju obszarów wiejskich w modelu neoendogenicznym jest wzmacnianie lokalnego potencjału i partycypacji społecznej w celu wykorzystania czynników wewnętrznych i zewnętrznych dla trwałego rozwoju (Ray 2001; Ward i in. 2005; Michalewska-Pawlak 2013).

Na obszarach wiejskich szczególnie duże znacznie w procesie rozwoju mają instytucje – aktorzy, którzy poprzez swoje działania przyczyniają się do aktywowania lokalnych społeczności. Odnowa wsi jest mechanizmem wywołującym zmiany strukturalne w wymiarze zarówno społecznym, jak i gospodarczym, przy wykorzystaniu lokalnych zasobów i wewnętrznego wsparcia. Powodzenie tego procesu w dużej mierze uzależnione jest od poziomu zaangażowania mieszkańców (Wilczyński 2003, 2012). Najpopularniejszą i jedną z najstarszych form organizacji społecznych, które aktywnie kształtują wiejską przestrzeń publiczną, są Ochotnicze Straże Pożarne (OSP) i koła gospodyń wiejskich. W literaturze podkreślana jest ich odmiennosc organizacyjna, przez co często nie są uwzględniane jako element trzeciego sektora (Biejat i Wójcikowska 2015; Iłowiecka-Tańska 2011). Na obszarach wiejskich działają również inne, mniej formalne grupy zrzeszające kobiety, rodziców uczniów lokalnych szkół czy parafian. Spośród działających grup bardzo często wyłaniani są formalny (sołtys) lub nieformalny lider. Ponadto działania takie często skupiają się w rękach osób zaangażowanych zawodowo w rozwój wsi, np. dyrektora szkoły, lokalnej biblioteki czy domu kultury. Zdarza się również, że rolę lokalnego lidera pełni kapłan – proboszcz parafii. O roli kapłanów na obszarach wiejskich pisał m.in. K. Lenzion (2008), podkreślając, że aktywna postawa proboszcza może pobudzić mieszkańców do działań na rzecz wspólnoty.

Rolę lidera na wsi pełni przede wszystkim sołtys wraz z radą sołecką, który swoimi działaniami może przyczynić się do poprawy jakości życia mieszkańców (Gwiazdzińska-Goraj 2017; Błąd 2007; Matysiak 2013). Obecnie, szczególnie na obszarach podmiejskich, pojawia się problem niedookreślenia zadań sołtysa. Może to budzić wątpliwości i poczucie braku decyzyjności lokalnych władz wśród mieszkańców (Matysiak 2013). Już od lat 80. XX w. pojawiały się postulaty wzmocnienia roli sołectw i przekształcenia rad sołeckich, tak by pełniły funkcję „społecznych gospodarzy wsi” (Piekara 1986). Ponadto wskazywano na przekształcenie funkcji sołtysa z głównie administracyjnych na niejako inspirujące do podejmowania działań w zakresie gospodarczym, społecznym i kulturalno-wychowawczym (Ptak 2015). Niezależnie od uwarunkowań prawnych efektywność lokalnych liderów w dużym stopniu jest wynikiem ich zaangażowania w pobudzanie społeczności oraz nawiązywania relacji pomiędzy różnymi podmiotami (Kretek-Kamińska i Psyk-Piotrowska 2014). M. Kłodziński i B. Fedyszak-Radziejowska (2003) na podstawie badań z 2001 r. wyróżniają dwa typy liderów obszarów wiejskich. Pierwszy z nich to tzw. *liderzy współpracy*, którzy w swoich działaniach koncentrują się głównie na zachowaniu tożsamości wspólnoty. Drugim typem są *liderzy zmiany*, którzy wspierają przedsiębiorczość, aktywizują osoby bezrobotne, działają na rzecz ochrony środowiska, rozwoju kultury i edukacji.

Rozwój wsi w dużej mierze uwarunkowany jest decyzjami samorządu terytorialnego. Zarówno samorząd gminy, jak i województwa realizują działania z zakresu kreowania rynku pracy, wsparcia działań gospodarczych, rozwijania infrastruktury, ochrony środowiska oraz utrzymania ładu przestrzennego. Ponadto samorząd jako beneficjent środków europejskich może relokować je na obszary wiejskie (Halamska i in. 2010; Bański 2015).

Mechanizmem łączącym zasoby sektorów publicznego, prywatnego i społecznego są Lokalne Grupy Działania (LGD) tworzone w ramach programu LEADER. Dzięki LGD możliwa jest współpraca pomiędzy wójtami, radnymi, liderami społecznymi i liderami biznesu (Kołomycew i Pawłowska 2013; Zajda 2015; Furmankiewicz 2012). Idea funkcjonowania LGD opiera się na współzrzedzeniu, dzięki czemu współpraca interesariuszy w dużym stopniu polega na podejmowaniu decyzji dotyczących obszaru partnerstwa. Potencjał LGD i nacisk na wspieranie oddolnych działań przyczyniają się do aktywizacji lokalnych społeczności i tym samym poprawy ich jakości życia (Hoffman 2014; Kołodziejczak 2011).

Uwagi metodologiczne

Celem niniejszego artykułu jest porównanie dwóch programów wspierających rozwój wsi w Małopolsce. Analizie poddano projekty współfinansowane z funduszy unijnych w latach 2004–2013, jak również działania realizowane w ramach programu Działaj Lokalnie w latach 2012–2015. Dzięki temu możliwa stała się identyfikacja najważniejszych aktorów odnowy wsi w Małopolsce oraz ich roli w tym procesie. Zgodnie z podziałem R. Wilczyńskiego (2012) w odnowie wsi wyróżnia się podejście odgórne (realizowane na początku procesu) oraz oddolne, stanowiące jego bardziej zaawansowaną fazę. W województwie małopolskim nie funkcjonuje regionalny program odnowy wsi, a prowadzone w tym zakresie działania wspierane są przede wszystkim przez programy finansowane ze środków Unii Europejskiej. Może to wskazywać na początkową fazę procesu odnowy. Niemniej na terenach wiejskich w Małopolsce podejmowane są różnorodne inicjatywy, np. w ramach Funduszu Sołeckiego, Działaj Lokalnie czy też innych programów, które mogą świadczyć o stopniowym przechodzeniu do drugiej fazy odnowy wsi. Analiza beneficjentów realizowanych przedsięwzięć pośrednio umożliwi wskazanie stopnia zaawansowania procesu odnowy wsi w województwie małopolskim.

Dla celów niniejszego artykułu analizie poddano przedsięwzięcia współfinansowane ze środków europejskich w ramach programów operacyjnych bezpośrednio wspierających proces odnowy wsi w latach 2004–2013, a także projekty wsparte w ramach programu Działaj Lokalnie Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w latach 2012–2015. W przypadku działań z zakresu odnowy wsi analizą objęto następujące programy: (1) Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 (SPO ROL 2004–2006) – działanie pn. *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego*, (2) Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007–2013 (MRPO 2007–2013) – działanie pn. *Rozwój obszarów wiejskich*, (3) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013) – działanie *Odnowa i rozwój wsi* (oś 3 i 4) oraz *Małe projekty* w ramach Programu LEADER.

Podstawowym źródłem danych o projektach realizowanych w ramach Działaj Lokalnie była strona internetowa programu (www.dzialajlokalnie.pl). W przypadku danych dotyczących projektów współfinansowanych ze środków europejskich korzystano z portalu informacyjnego Ministerstwa Rozwoju *Mapa Dotacji Unii Europejskiej* (dla przedsięwzięć realizowanych w ramach SPO ROL 2004–2006 i MRPO 2007–2013), portalu informacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego *Fundusze Europejskie dla Małopolski* (dla projektów wdrażanych w ramach osi 3 PROW 2007–2013), a także danych

pozyskanych z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (dla przedsięwzięć realizowanych za pośrednictwem Lokalnych Grup Działania w ramach podejścia LEADER).

W celu identyfikacji aktorów procesu odnowy wsi w Małopolsce analizie poddano informacje na temat beneficjentów (tj. wnioskodawców) zrealizowanych projektów. Wyodrębniono trzy główne sektory beneficjentów: publiczny, społeczny i gospodarczy. Każdą z tych grup podzielono następnie na poszczególne typy podmiotów (np. samorządy gmin, gminne jednostki organizacyjne, lokalne organizacje społeczne, parafie i instytucje kościelne, ochotnicze straża pożarne itp.). Przedmiotem analizy był również zakres rzeczywoy rozpatrywanych przedsięwzięć (na podstawie tytułów projektów i ich charakterystyki zamieszczonej na stronach internetowych poszczególnych beneficjentów bądź grantodawców). Badane projekty podzielono na trzy podstawowe kategorie (tj. przedsięwzięcia inwestycyjne, społeczne i mieszane), a także odpowiadające im rodzaje działań (np. infrastruktura techniczna, infrastruktura społeczno-kulturalna, wydarzenia kulturalne i imprezy sportowo-rekreacyjne).

Założenia programów wspierających proces odnowy wsi w Małopolsce

Rozpatrywane programy, w ramach których wspierana jest odnowa wsi w Małopolsce, są zbieżne pod względem przyświecających im głównych celów (tab. 1). W obu przypadkach nacisk kładziony jest na szeroko rozumianą poprawę jakości życia mieszkańców wsi. Niemniej analizowane programy definiują różne drogi do osiągnięcia tego celu. W przypadku programów dofinansowanych ze środków europejskich zasadniczy akcent spoczywa na przedsięwzięciach infrastrukturalnych, podczas gdy w programie Działaj Lokalnie na pierwszy plan wysuwa się społeczny wymiar procesu rozwoju i odnowy wsi. Jednocześnie oba rodzaje programów różnią się w zakresie formalnej strony ich realizacji (m.in. ze względu na zasięg przestrzenny, katalog potencjalnych wnioskodawców czy wielkość oferowanego wsparcia finansowego).

Warto zwrócić uwagę, iż programy współfinansowane ze środków unijnych obejmują swoim zasięgiem gminy wiejskie i części wiejskie gmin miejsko-wiejskich z całego kraju (bez szerszych ograniczeń terytorialnych), natomiast do uczestnictwa w programie Działaj Lokalnie uprawnione są miejscowości położone w zasięgu funkcjonowania Ośrodków Działaj Lokalnie (ODL). Poza zakresem rzeczowym, o którym wspomniano powyżej, rozpatrywane programy różnią się także pod względem katalogu potencjalnych wnioskodawców. W Działaj Lokalnie o środki finansowe mogą się ubiegać grupy nieformalne i organizacje pozarządowe. Z kolei w przypadku programów współfinansowanych z funduszy Unii Europejskiej lista ich ewentualnych beneficjentów jest dużo dłuższa i obejmuje także różne podmioty reprezentujące sektor publiczny (np. gminy i instytucje kultury) oraz gospodarczy. Programy te, w porównaniu z Działaj Lokalnie, oferują ponadto znacznie większe środki finansowe, pozwalając tym samym na realizację względnie dużych i kompleksowych projektów odnowy wsi. Mimo występujących różnic oba rodzaje programów należy uznać za komplementarne instrumenty wsparcia rozwoju obszarów wiejskich. Umiejętne łączenie tych mechanizmów na szczeblu lokalnym może dać pozytywny efekt w postaci wielowymiarowej odnowy wsi.

Tabela 1. Charakterystyka założeń programów wspierających odnowę wsi w województwie małopolskim

Cechy	Programy współfinansowane ze środków europejskich (SPO ROL, MRPO, PROW)	Program Działaj Lokalnie Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności
Cel	Szeroko rozumiana poprawa jakości (warunków) życia mieszkańców obszarów wiejskich poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych. Wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej wsi. Rozwój tożsamości społeczności wiejskich. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich. Wzrost aktywności ludności wiejskiej i budowa kapitału społecznego wsi.	Wsparcie i aktywizacja lokalnych społeczności na terenach wiejskich oraz w małych miastach poprzez projekty obywatelskie ukierunkowane na: pobudzanie aspiracji rozwojowych, budowę kapitału społecznego, a także poprawę jakości życia. Integracja społeczności wokół inicjatyw mających charakter dobra wspólnego.
Zakres wspieranych działań	Poza nielicznymi wyjątkami (tj. małe projekty w ramach Programu LEADER) wsparcie głównie przedsięwzięć infrastrukturalnych obejmujących: (1) budowę i modernizację obiektów pełniących funkcje społeczno-kulturalne oraz sportowe, (2) kształtowanie i zagospodarowanie przestrzeni publicznej, (3) rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, (4) remont zabytkowych obiektów wraz z adaptacją na cele publiczne, (5) budowę obiektów małej architektury. Działania miękkie polegające m.in. na: (1) organizacji szkoleń oraz innych inicjatyw o charakterze edukacyjnym, (2) organizacji imprez kulturalnych oraz sportowo-rekreacyjnych, (3) promocji lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej.	Szerokie spektrum możliwych przedsięwzięć aktywizujących lokalne społeczności wokół dobra wspólnego oraz przyczyniających się do rozwiązania określonego problemu lokalnego lub zaspokojenia danej potrzeby mieszkańców. Potencjalne tematy projektów to np.: edukacja, pomoc społeczna, kultura i sztuka, ochrona dóbr kultury i tradycji, aktywizacja zawodowa, ekologia i ochrona dziedzictwa naturalnego, rozwój wspólnot i społeczności lokalnych, itp.
Beneficjenci	Szeroki katalog beneficjentów obejmujący: (1) jednostki samorządu terytorialnego i ich związki, (2) instytucje kultury, (3) kościoły oraz związki wyznaniowe, (4) organizacje pozarządowe, (5) inne osoby prawne i osoby fizyczne.	Organizacje pozarządowe i grupy nieformalne działające na terenie miejscowości liczących nie więcej niż 20 tys. mieszkańców, które położone są w zasięgu działania Ośrodków Działaj Lokalnie (ODL).
Zasięg przestrzenny	Gminy wiejskie oraz gminy miejskie i miejsko-wiejskie (z wyłączeniem miast powyżej 5 tys. mieszkańców) – bez ograniczeń terytorialnych.	Wsparcie ograniczone tylko do miejscowości położonych w zasięgu działania Ośrodków Działaj Lokalnie (ODL).
Źródła finansowania	Fundusze europejskie (Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich i Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego) oraz środki własne beneficjentów.	Środki Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności oraz partnerów Ośrodków Działaj Lokalnie (samorządów, przedsiębiorców i lokalnych organizacji pozarządowych).
Maksymalna wysokość wsparcia	Zróżnicowana w zależności od poszczególnych programów i działań. Przykładowo w ramach PROW 2007–2013 do 500 tys. zł na jedną miejscowość – możliwość realizacji dużych i kompleksowych projektów odnowy wsi.	Maksymalna wysokość jednego grantu na poziomie 6000 zł.

Źródło: zestawienie własne na podstawie zapisów programów operacyjnych współfinansowanych ze środków europejskich (Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich 2004–2006, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013, Uszczegółowienie Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007–2013) i zasad realizacji programu Działaj Lokalnie opisanych na jego stronie internetowej (<http://dzialajlokalnie.pl/zasady-programu>).

Wsparcie odnowy wsi ze środków europejskich

Wsparciem środków europejskich w ramach odnowy wsi w latach 2004–2013 objęto wszystkie gminy wiejskie i miejsko-wiejskie województwa małopolskiego (tj. 168 jednostek). W analizowanym okresie w Małopolsce zrealizowano łącznie 3155 przedsięwzięć

odnowy wsi o całkowitej wartości około 1,2 mld zł. W strukturze zrealizowanych projektów, pod względem ich beneficjentów, wyraźnie dominuje sektor publiczny – zwłaszcza samorządy gmin (tab. 2). Podmioty te posiadają zdecydowanie największe doświadczenie w pozyskiwaniu zewnętrznych funduszy rozwojowych, co uwidacznia się również w ich wysokiej aktywności jako aktorów procesu odnowy wsi w województwie małopolskim. Spośród podmiotów sektora publicznego wyróżniają się ponadto gminne jednostki organizacyjne, przede wszystkim lokalne instytucje kultury (np. domy i ośrodki kultury, biblioteki publiczne i muzea). Przedsięwzięcia z zakresu odnowy wsi aktywnie podejmowane były także przez podmioty sektora społecznego, głównie lokalne organizacje społeczne (tj. stowarzyszenia, towarzystwa i fundacje), Ochotnicze Straże Pożarne, parafie i inne instytucje kościelne oraz kluby sportowe. Udział pozostałych aktorów społecznych (m.in. koła gospodyń wiejskich, kółka rolnicze, itp.), podobnie jak podmiotów gospodarczych, jest relatywnie niewielki.

Biorąc pod uwagę aspekty finansowe, wypada odnotować, że w latach 2004–2013, wyraźnie najwięcej środków na projekty z zakresu odnowy wsi pozyskały również podmioty publiczne (ponad 95,5% ogólnej wartości przedsięwzięć i 93,1% całkowitej puli pozyskanych nań funduszy europejskich w regionie). Jednocześnie beneficjenci z tego sektora realizowali najbardziej kosztowne przedsięwzięcia. Z kolei na aktorów społecznych przypada niewielki udział w wartości projektów (4,3%). W przypadku sektora gospodarczego udział ten jest wręcz marginalny (jedynie 0,2% całkowitej wartości zrealizowanych przedsięwzięć).

Kierunki wykorzystania środków europejskich przez beneficjentów są zróżnicowane (tab. 3), chociaż dominują w nich działania związane z inwestycjami (65% ogółu), głównie

Tabela 2. Struktura wnioskodawców przedsięwzięć odnowy wsi współfinansowanych ze środków europejskich w województwie małopolskim w latach 2004–2013 (%)

Sektor i rodzaj beneficjenta	Liczba projektów [%]	Wartość projektów [%]	Dofinansowanie UE [%]
Publiczny	69,5	95,5	93,1
Samorządy gmin	51,8	91,2	87,6
Gminne jednostki organizacyjne	16,8	3,0	3,9
Pozostałe podmioty publiczne	1,0	1,3	1,6
Społeczny	26,9	4,3	6,5
Parafie i instytucje kościelne	5,0	2,6	4,0
Lokalne organizacje społeczne	10,3	0,9	1,1
Ochotnicze Straże Pożarne	6,9	0,6	1,0
Kluby sportowe	3,0	0,2	0,3
Pozostałe podmioty społeczne	1,6	0,1	0,1
Gospodarczy	3,5	0,2	0,4
Podmioty gospodarcze	3,5	0,2	0,4
Ogółem	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych portalu informacyjnego Ministerstwa Rozwoju *Mapa Dotacji Unii Europejskiej* (<http://www.mapadotacji.gov.pl>), danych portalu informacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego *Fundusze Europejskie dla Małopolski* (<http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl>) oraz danych pozyskanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Tabela 3. Główne rodzaje projektów odnowy wsi współfinansowanych ze środków europejskich w województwie małopolskim w latach 2004–2013 według poszczególnych wnioskodawców

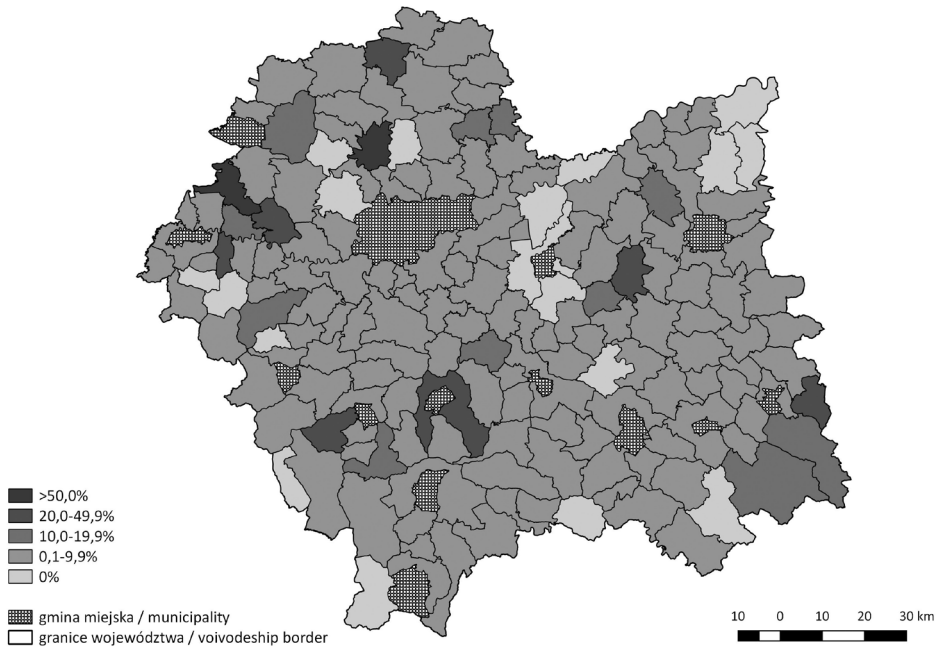
Sektor i rodzaj beneficjenta	Odsetek projektów do ogółu projektów danego typu [%]				Udział projektów danego typu do ogółu projektów według sektorów [%]		
	inwestycyjny	mieszany	społeczny	ogółem	inwestycyjny	mieszany	społeczny
Publiczny	79,0	46,5	52,4	69,5	73,9	1,8	24,3
Samorządy gmin	70,9	18,6	16,1	51,8	89,0	1,0	10,0
Gminne jednostki organizacyjne	7,6	26,7	34,5	16,8	29,3	4,3	66,4
Pozostałe podmioty publiczne	0,6	1,2	1,8	1,0	38,7	3,2	58,1
Społeczny	18,4	46,5	42,3	26,9	44,5	4,7	50,8
Parafie i instytucje kościelne	6,9	2,3	1,5	5,0	89,3	1,3	9,4
Lokalne organizacje społeczne	3,3	23,3	23,5	10,3	20,6	6,1	73,3
Ochotnicze Straże Pożarne	5,7	14,0	8,7	6,9	53,5	5,5	41,0
Kluby sportowe	1,7	5,8	5,6	3,0	35,4	5,2	59,4
Pozostałe podmioty społeczne	0,9	1,2	3,0	1,6	37,3	2,0	60,8
Gospodarczy	2,5	7,0	5,3	3,5	46,4	5,4	48,2
Podmioty gospodarcze	2,5	7,0	5,3	3,5	46,4	5,4	48,2
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	65,0	2,7	32,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych portalu informacyjnego Ministerstwa Rozwoju *Mapa Dotacji Unii Europejskiej* (<http://www.mapadotacji.gov.pl>), danych portalu informacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego *Fundusze Europejskie dla Małopolski* (<http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl/>) oraz danych pozyskanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

w infrastrukturę techniczną i społeczną. Projekty te realizowały w szczególności podmioty sektora publicznego, zwłaszcza samorządy gmin. Działania takie, choć w mniejszym stopniu, podejmował także sektor społeczny (18,4%), reprezentowany głównie przez parafie i instytucje kościelne oraz Ochotnicze Straże Pożarne. Wśród badanych przedsięwzięć działania społeczne występują w co trzecim przypadku i przypada na nie stosunkowo podobny udział sektorów publicznego oraz społecznego, przy niewielkiej przewadze podmiotów publicznych (52,4%). Projekty miękkie realizowane były głównie przez gminne jednostki organizacyjne (tj. ośrodki kultury i biblioteki publiczne) i lokalne organizacje społeczne, w mniejszym stopniu natomiast przez samorządy gmin, Ochotnicze Straże Pożarne i kluby sportowe.

Udział sektora społecznego w ogólnej wartości zrealizowanych projektów odnowy wsi w Małopolsce jest stosunkowo niewielki (4,3%). Jedynie w niespełna 12% gmin wynosi on powyżej 10% (ryc. 1). Rozmieszczenie tych jednostek tworzy skupiska, choć rozproszone w przestrzeni – zwłaszcza w zachodniej, centralnej i wschodniej części regionu. Najbardziej korzystnie wyróżniają się gminy Skała oraz Chrzanów, w których udział sektora społecznego przekracza 50%. W kolejnej grupie (20–49,9%) znalazło się siedem gmin: Alwernia, Bystra-Sidzina, Charsznica, Dębno, Lipinki, Mszana Dolna oraz Przeciszów. Udział sektora społecznego w całkowitej puli funduszy pozyskanych z budżetu Unii Europejskiej (6,5%) jest nieco większy niż w przypadku jego udziału w ogólnej wartości projektów (ryc. 2). W prawie co piątej gminie sektor społeczny otrzymał wsparcie na poziomie przy-

Ryc. 1. Udział sektora społecznego w ogólnej wartości projektów odnowy wsi zrealizowanych w Małopolsce w latach 2004–2013 przy wsparciu funduszy europejskich (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych portalu informacyjnego Ministerstwa Rozwoju *Mapa Dotacji Unii Europejskiej* (<http://www.mapadotacji.gov.pl>), danych portalu informacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego *Fundusze Europejskie dla Małopolski* (<http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl>) oraz danych pozyskanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

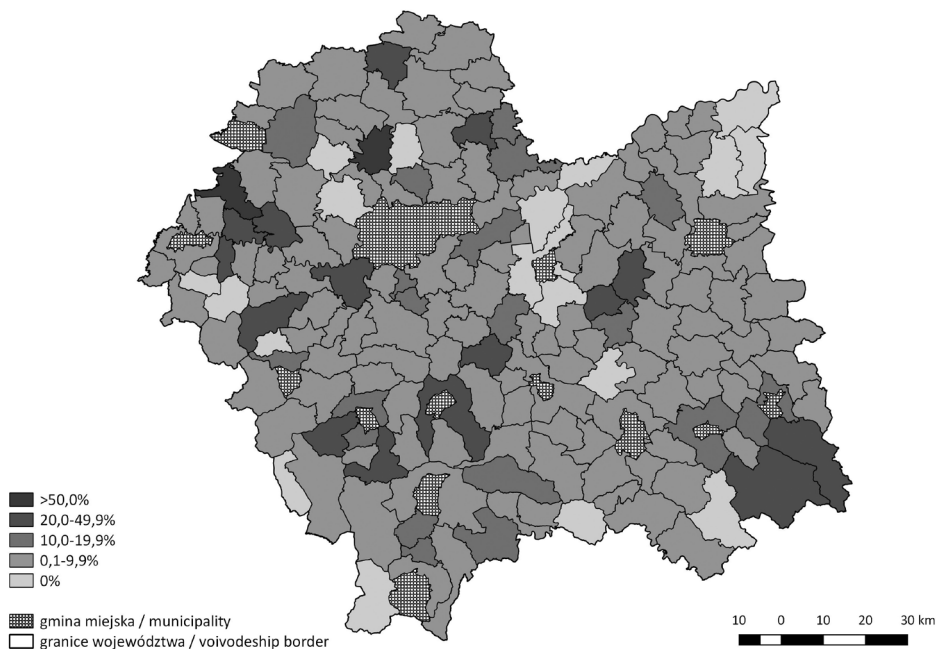
Share of the social sector in the total value of rural renewal projects implemented in the Małopolskie Voivodeship in 2004–2013 with the support of European funds (%)

Source: own study based on <http://www.mapadotacji.gov.pl>, <http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl> and data from the Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture.

najmniej 10% ogółu pozyskanych środków unijnych. Szczególnie jest to widoczne w przypadku kilku gmin (Babice, Skawina, Gnojnik, Jodłownik i Uście Gorlickie), w których udział sektora społecznego wynosił od 20 do 49,9%.

Zarówno zakres rzeczowy projektów, jak i udział różnych aktorów w poszczególnych działaniach jest zróżnicowany (tab. 4). Spośród wszystkich projektów najbardziej liczną grupę tworzą przedsięwzięcia dotyczące rozbudowy, modernizacji oraz wyposażenia infrastruktury sportowej i rekreacyjno-wypoczynkowej (20,6% ogółu projektów), infrastruktury społeczno-kulturalnej (18,9%), a także infrastruktury edukacyjnej i wychowania (18,4%). Przedmiotem inwestycji w przypadku obiektów związanych z kulturą były nie tylko domy i ośrodki kultury czy biblioteki, ale także obiekty typowe dla tradycyjnego krajobrazu wiejskiego, tj. świetlice wiejskie, domy ludowe, remizy Ochotniczej Straży Pożarnej i inne obiekty wielofunkcyjne. Odrębną kategorię tworzyły tzw. projekty miękkie, które dotyczyły m.in. organizacji imprez kulturalnych i sportowych lub warsztatów i zajęć edukacyjnych albo doposażenia kół gospodyń wiejskich i różnych zespołów artystycznych działających przy lokalnych ośrodkach kultury. W projekty te wpisują się również działania ukierunkowane na budowę lub wzmocnienie poczucia tożsamości mieszkańców po-

Ryc. 2. Udział sektora społecznego w całkowitej puli środków europejskich pozyskanych na projekty odnowy wsi w Małopolsce w latach 2004–2013 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych portalu informacyjnego Ministerstwa Rozwoju *Mapa Dotacji Unii Europejskiej* (<http://www.mapadotacji.gov.pl>), danych portalu informacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego *Fundusze Europejskie dla Małopolski* (<http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl>) oraz danych pozyskanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Share of the social sector in the total amount of European funds obtained for rural renewal projects in the Małopolskie Voivodeship in the years 2004–2013 (%)

Source: own study based on <http://www.mapadotacji.gov.pl>, <http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl> and data from the Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture.

przez wydawanie publikacji poświęconych lokalnym tradycjom i historii poszczególnych miejscowości.

Niektóre typy projektów są w szczególnym stopniu realizowane przez określone grupy beneficjentów. Przykładem tego jest szeroko rozumiany rozwój infrastruktury technicznej oraz społecznej na obszarach wiejskich, realizowany najczęściej przez sektor publiczny (samorząd gminy). W tym kontekście dostępność funduszy unijnych wspomaga dążenie do „zaspokojenia zbiorowych potrzeb wspólnoty”, które jest zasadniczym celem działania samorządu lokalnego i stanowi jego zadanie własne w świetle ustawy o samorządzie gminnym. Działania dotyczące ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego podejmowane były głównie przez parafie oraz inne instytucje kościelne (prace renowacyjne i konserwatorskie przy zabytkowych kościołach, kaplicach i cmentarzach).

Zaobserwowany istotny udział projektów społecznych w ogóle projektów (32,3%) wskazuje na kilka obszarów w Małopolsce (ryc. 3). Gminy te skoncentrowane są głównie w zachodniej i południowej części województwa. Największy ich udział, przekraczający 60,0%, występuje w gminach: Osiek, Słupnice, Chrzanów, Biały Dunajec, Kęty i Rabka-

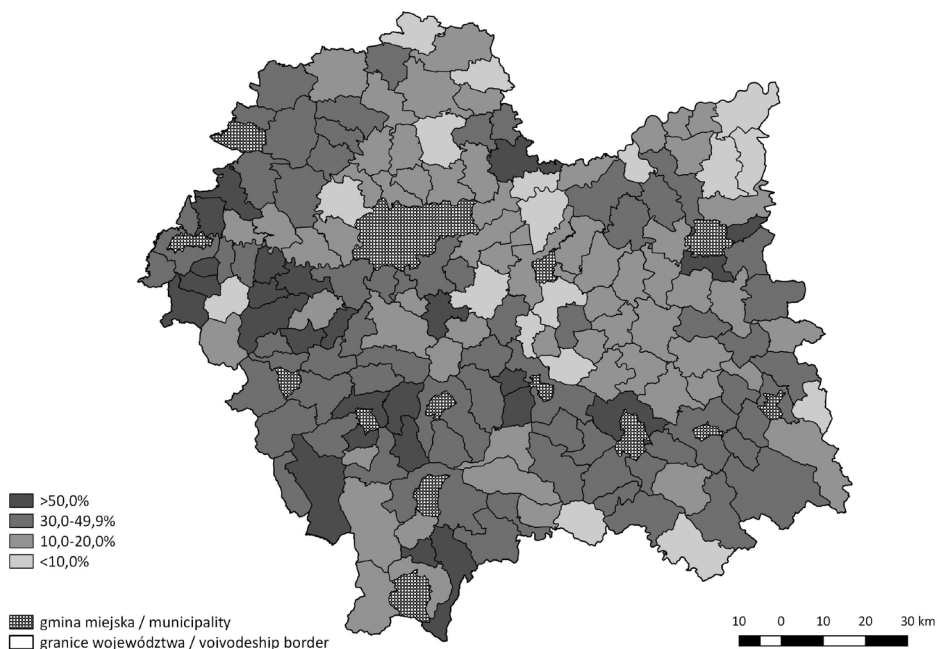
Tabela 4. Kierunki wykorzystania środków europejskich w ramach odnowy wsi w województwie małopolskim w latach 2004–2013 według poszczególnych wnioskodawców (%)

Rodzaj projektu	Przedsięwzięcia	Aktorzy									
		1.1. Samorządy gmin	1.2. Gminna jednostka organizacyjna	1.3. Pozostałe podmioty publiczne	2.1. Kościoł lub związek wyznaniowy	2.2. Lokalne organizacje społeczne	2.3. Ochotnicza Straż Pożarna	2.4. Kluby sportowe	2.5. Pozostałe podmioty społeczne	3.1. Podmiot gospodarczy	Ogółem
inwestycyjny	Infrastruktura sportowa i rekreacyjno-wypoczynkowa	32,6	1,7	3,2	5,7	9,5	9,2	31,3	7,8	13,4	20,6
	Infrastruktura społeczno-kulturalna	19,3	23,3	6,5	15,7	6,7	41,5	2,1	29,4	-	18,9
	Infrastruktura edukacji i wychowania	2,5	-	6,5	-	0,3	-	-	-	-	1,4
	Infrastruktura techniczna	14,0	1,3	-	13,2	-	-	-	-	-	8,1
	Zagospodarowanie przestrzeni publicznej	4,0	0,4	-	8,2	1,5	1,8	1,0	-	0,9	2,9
	Ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego	2,4	1,1	9,7	42,8	1,5	0,5	-	-	-	3,9
	Infrastruktura turystyczna	2,6	0,6	3,2	1,9	0,6	0,5	1,0	-	7,1	2,0
	Efektywność energetyczna i odnawialne źródła energii	-	-	3,2	-	-	-	-	-	25,0	0,9
	Projekty złożone (inwestycyjne)	11,5	0,9	6,5	1,9	0,3	-	-	-	-	6,3
społeczny	Wydarzenia kulturalne i imprezy sportowo-rekreacyjne	3,6	25,1	22,6	2,5	17,2	9,2	17,7	7,8	12,5	10,0
	Publikacje i działania informacyjno-promocyjne	4,4	8,9	22,6	3,8	16,9	0,5	-	5,9	10,7	6,4
	Wyposażenie lokalnych organizacji społecznych	0,6	9,8	3,2	1,3	11,3	17,5	4,2	25,5	0,9	5,0
	Warsztaty, szkolenia i inne działania edukacyjne	0,4	7,8	-	1,9	12,6	5,1	24,0	7,8	17,0	4,7
	Projekty złożone (społeczne)	1,0	14,7	9,7	-	15,3	8,8	13,5	13,7	7,1	6,2
mieszany	Projekty mieszane (inwestycyjno-społeczne)	1,0	4,3	3,2	1,3	6,1	5,5	5,2	2,0	5,4	2,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych portalu informacyjnego Ministerstwa Rozwoju *Mapa Dotacji Unii Europejskiej* (<http://www.mapadotacji.gov.pl>), danych portalu informacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego *Fundusze Europejskie dla Małopolski* (<http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl>) oraz danych pozyskanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

-Zdrój. Natomiast największe skupienie tworzy sześć gmin, tj. Brzeźnica, Lanckorona, Spytkowice, Stryszów, Tomice i Wadowice, a na południu: Lubień, Jordanów i Rabka-Zdrój.

Najliczniej jednak reprezentowana jest druga klasa, w której udział projektów społecznych mieści się w granicach 30–49,9% i należy do niej blisko 40% gmin. Położone są one w niewielkiej odległości od ośrodków miejskich, przede wszystkim w środkowej i południowej części Małopolski. Natomiast najsłabiej wypadły w tym względzie niektóre gminy

Ryc. 3. Udział projektów społecznych w ogóle przedsięwzięć odnowy wsi dofinansowanych ze środków europejskich w Małopolsce w latach 2004–2013 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych portalu informacyjnego Ministerstwa Rozwoju *Mapa Dotacji Unii Europejskiej* (<http://www.mapadotacji.gov.pl>), danych portalu informacyjnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego *Fundusze Europejskie dla Małopolski* (<http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl>) oraz danych pozyskanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Share of social projects in the total number of rural renewal projects co-financed by European funds in the Małopolskie Voivodeship in the years 2004–2013 (%)

Source: own study based on <http://www.mapadotacji.gov.pl>, <http://www.mapy.fundusze.malopolska.pl> and data from the Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture.

położone przy granicy regionu. Pewnego rodzaju enklawę tworzą gminy Wieprz, Muszyna i Szczawnica, otoczone jednostkami o wyższym udziale projektów społecznych.

Zwracając uwagę na charakter projektów, warto wspomnieć, że choć w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich zrealizowano bezwzględnie najwięcej projektów, to udział projektów inwestycyjnych jest wyższy w pozostałych programach, tj. SPO Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (2004–2006), a także Małopolskim Regionalnym Programie Operacyjnym (2007–2013). Z kolei dla przedsięwzięć społecznych istotną rolę odegrały inicjatywy podejmowane w ramach Programu LEADER, związane z realizacją tzw. małych projektów.

Projekty typu inwestycyjnego poświęcone były przede wszystkim remontom świetlic wiejskich i, choć w mniejszym stopniu, innych obiektów użyteczności publicznej oraz odnowie centrów wsi. Działania inwestycyjne polegały również na wyposażeniu lub budowie obiektów sportowo-rekreacyjnych, takich jak np. boiska i place zabaw, siłownie plenerowe, a także altany i trybuny. Oprócz tego zauważono także zainteresowanie rozwojem turystyki rowerowej. Z kolei przedsięwzięcia społeczne obejmują szereg różnych działań z zakresu m.in. integracji i edukacji lokalnej społeczności, poprzez organizację imprez,

w tym dożynek i jarmarków, warsztatów artystycznych oraz ekologicznych. Projekty obejmowały także przygotowanie wydarzeń muzycznych i sportowo-rekreacyjnych, np. rajdów rowerowych i turniejów piłki nożnej. Kolejne, odmienne zadania skoncentrowane są wokół budowania poczucia tożsamości lokalnej, poprzez wydawanie monografii, płyt muzycznych, promocję i rozwój turystyki. Pozostałe przedsięwzięcia tworzą kategorię tzw. projektów mieszanych, czyli łączących działania z zakresu infrastruktury i działalności społecznej. Względnie ich największy udział widoczny jest w przypadku sektora publicznego oraz społecznego (w obu przypadkach 46,5% ogółu). Zakres tematyczny tych projektów jest szeroki, koncentruje się na np. promocji oraz kultywowaniu lokalnych tradycji, organizacji jarmarków, wydarzeń sportowo-kulturalnych, przedsięwzięć edukacyjnych wraz z wyposażeniem niezbędnego zaplecza lub też remontem obiektów, w których będą się one odbywać.

Poza zidentyfikowanymi już aktorami w obrębie sektorów, należy również wspomnieć o innych jednostkach, które uczestniczyły w realizacji projektów na terenie Małopolski. Przykładem tego są samorządy powiatowe, które skupiały się na promocji turystyki poprzez wydawanie przewodników, publikacji informacyjnych, a także montażu tablic informacyjnych. Interesujący przykład w tym zakresie prezentuje inny beneficjent – Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie będąca inicjatorem przedsięwzięcia „Promocja i doposażenie Prehistorycznej Osady w Woli Radziszowskiej jako unikalnej atrakcji turystycznej oraz organizacja przedsięwzięć kulturalno-edukacyjnych”. W ramach projektu wykonano liczne tablice drogowe i informacyjne na temat lokalizacji i samego obiektu, a także materiały promocyjne: makietę, przewodniki i plany tego miejsca. Oprócz tego utworzono tzw. „prehistoryczną klasę”, w której zamontowano drewniane stoły i ławki oraz przeprowadzono warsztaty edukacyjne, przedstawiając stroje i przedmioty codziennego użytku stosowane w epoce brązu. Projekt przyczynił się do pobudzenia lokalnej aktywności oraz zwiększenia ruchu turystycznego na objętym nim obszarze (<http://www.bliskokrakowa.pl>).

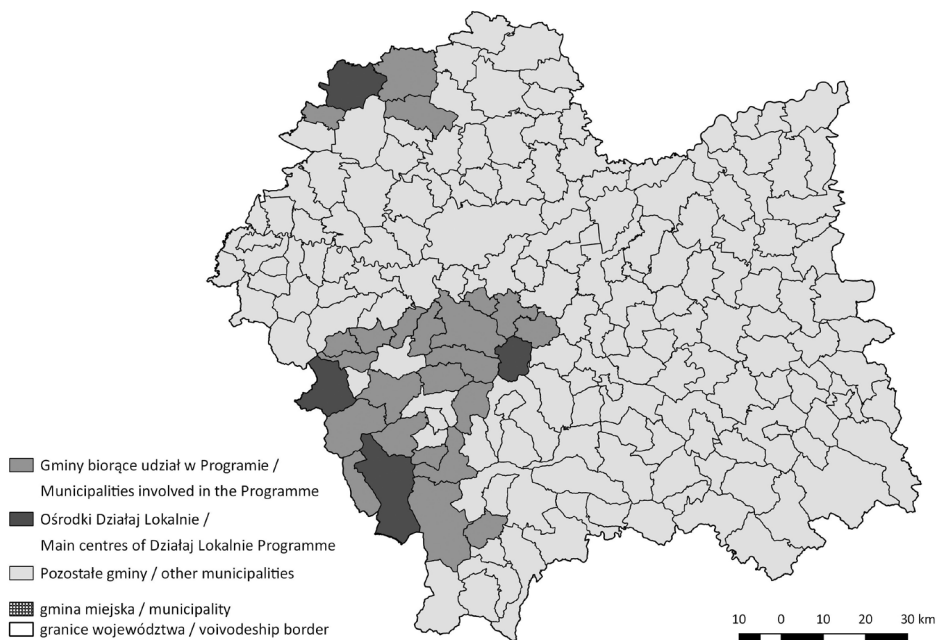
Wsparcie odnowy wsi w ramach programu Działaj Lokalnie

Program Działaj Lokalnie jest inicjatywą Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce realizowaną w ramach Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Program utworzony został w 2000 roku w celu aktywizacji lokalnych społeczności zamieszkujących obszary wiejskie i małe miasta. W ciągu 15 lat działalności w całej Polsce zrealizowano blisko 7000 projektów na kwotę sięgającą 29 mln zł. W programie mogą brać udział grupy nieformalne i organizacje pozarządowe z miejscowości do 20 tys. mieszkańców objętych zasięgiem partnerów programu – Ośrodków Działaj Lokalnie (ODL). W 2015 r. sieć ośrodków obejmowała 60 stowarzyszeń i fundacji wyłonionych w otwartych konkursach. Do zadań ODL należy organizacja lokalnych konkursów grantowych, w których maksymalna kwota dofinansowania dla projektu sięga 6000 zł. Przekazanie decyzyjności na poziom lokalny umożliwia odpowiednie rozdzielanie środków z uwzględnieniem realnych potrzeb mieszkańców. Dofinansowane projekty muszą być zgodne z założeniami Działaj Lokalnie i tym samym koncentrować się na aktywizacji lokalnych społeczności, przyczyniać się do rozwiązywania lokalnych problemów oraz być realizowane przy udziale mieszkańców i lokalnych instytucji. Zakres dofinansowywanych projektów jest bardzo zróżnicowany i dotyczy m.in. edu-

kacji, kultury i sztuki, ochrony zdrowia czy ochrony dziedzictwa przyrodniczego. Oprócz konkursów grantowych Działaj Lokalnie zakłada realizację różnorodnych warsztatów, szkoleń oraz konkursów, w których honorowane są najbardziej efektywne przedsięwzięcia (<http://dzialajlokalnie.pl>).

IX edycja programu Działaj Lokalnie objęła swoim zasięgiem ponad 550 gmin, w których działało przeszło 820 organizacji lokalnych. Łączna kwota dotacji przekroczyła 6 mln zł. Najwięcej organizacji społecznych zostało wspartych w województwie śląskim (65 gmin), mazowieckim (59) oraz dolnośląskim (59). Jest to wynikiem dużej aktywności zarówno działających tam ODL, jak również mieszkańców (<http://dzialajlokalnie.pl>).

W Małopolsce w 2015 r. w program zaangażowane były 4 ośrodki zlokalizowane w Jabłonce, Kluczach, Stryszawie i Wiśniowie, obejmujące 27 gmin (ryc. 4). Najwięcej, 9 gmin, objęte jest wsparciem Fundacji Sztuki, Przygody i Przyjemności ARTS z siedzibą w Wiśniowiej. Najmniej gmin (4) zrzeszało Stowarzyszenie Forum Oświaty w Kluczach, niemniej jednak był to najbardziej aktywny ośrodek w latach 2012–2015. Od 2012 r. w całym województwie zrealizowano 115 projektów o łącznej wartości przekraczającej 745 tys. zł (tab. 5). Kwota subwencji ze strony Działaj Lokalnie przekroczyła 50%. Najwięcej, 38 projektów, dofinansowanych zostało w IX edycji programu. Ich wartość przekroczyła 270 tys. zł. Średnia wartość projektu to około 7 tys. zł.

Ryc. 4. Zasięg programu Działaj Lokalnie w województwie małopolskim (2015 rok)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zamieszczonych na stronie programu Działaj Lokalnie <http://dzialajlokalnie.pl/projekty/>

Spatial range of the "Act Locally" (Działaj Lokalnie) Programme in the Małopolskie Voivodeship (2015)

Source: own study based on <http://dzialajlokalnie.pl/projekty/>

Tabela 5. Wnioskodawcy projektów współfinansowanych ze środków programu Działaj Lokalnie w województwie małopolskim w latach 2012–2015

Kategorie wnioskodawców	Całkowita wartość projektów [%]	Dofinansowanie [%]
Sektor publiczny	1,35	1,43
Samorządy gmin	0,00	0,00
Gminne jednostki organizacyjne	1,35	1,43
Pozostałe podmioty publiczne	0,00	0,00
Sektor społeczny	97,77	97,27
Kościoty i związki wyznaniowe	0,00	0,00
Lokalne organizacje społeczne	69,13	65,19
Ochotnicze Straże Pożarne	5,80	7,26
Koła gospodyń wiejskich	15,84	17,28
Kluby sportowe	6,13	6,23
Pozostałe podmioty społeczne	0,87	1,30
Sektor gospodarczy	0,88	1,31
Podmioty gospodarcze	0,88	1,31
Ogółem	100,00	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zamieszczonych na stronie programu Działaj Lokalnie (<http://dzialajlokalnie.pl>)

Wśród beneficjentów wyraźnie wyróżnia się sektor społeczny (ponad 98% projektów), do którego kierowany jest program¹. Najwięcej projektów zrealizowanych zostało przez lokalne organizacje społeczne (tab. 5), wśród których dominowały różnorodne stowarzyszenia kobiet. Ponadto aktywne były stowarzyszenia na rzecz rozwoju i promocji miejscowości, rady rodziców oraz rady sołeckie. Ponad 20% projektów z sektora społecznego było inicjatywą kół gospodyń wiejskich. Kolejną mocno aktywną grupą byli członkowie Ochotniczej Straży Pożarnej. Łączna kwota wspartych projektów z sektora społecznego przekroczyła 375 tys. zł.

Tematyka realizowanych projektów w dużym zakresie dotyczyła aktywności sportowej zarówno dzieci i młodzieży, jak i dorosłych, w tym seniorów. Ponadto realizowano działania mające na celu rozwój osobisty – warsztaty kulinarne, krawieckie czy stolarskie, ale również działania w zakresie edukacji i integracji lokalnej. Stosunkowo często środki z pozyskanego dofinansowania przeznaczone były na promocję miejscowości biorących udział w programie. Nie widać wyraźnych zależności pomiędzy beneficjentem a typem działań oraz grupą docelową. Stowarzyszenia kobiet, OSP oraz pozostałe organizacje społeczne równie często podejmowały działania z zakresu wsparcia aktywności ruchowej i artystycznej czy inne mające na celu zachowanie lokalnych tradycji. Najczęściej projekty kierowane były do dzieci i młodzieży.

¹ Beneficjentem sektora publicznego była Szkoła Podstawowa w Stadnikach, której projekt obejmujący zajęcia ruchowe dla dzieci, mam i babć dofinansowany został w 2013 r. Wsparto również jeden projekt z sektora gospodarczego – ciemnię fotograficzną w Myślenicach.

Podsumowanie i wnioski

Analizowane programy unijne oraz Działaj Lokalnie są zróżnicowane, niemniej jednak komplementarne. Projekty współfinansowane ze środków europejskich mają charakter głównie infrastrukturalny, wpisując się w tzw. wstępną fazę odnowy wsi (Wilczyński 2007). Działania te, głównie realizowane przez sektor publiczny, koncentrują się na zaspokajaniu najpilniejszych potrzeb mieszkańców, co może przyczynić się do poprawy jakości ich życia. Niejako uzupełnieniem tego schematu jest, kierowany do sektora społecznego, program Działaj Lokalnie. W swoich założeniach ogranicza on realizację dużych przedsięwzięć, co sprzyja koncentracji na małych zadaniach, głównie o wymiarze społecznym, a przez to integracji mieszkańców. Oddolne zaangażowanie mieszkańców i troska o wspólne dobro może świadczyć o bardziej zaawansowanym etapie procesu odnowy wsi. Niemniej jednak zaznaczyć należy, iż zasięg inicjatywy Działaj Lokalnie w Małopolsce jest niewielki.

Różnica w beneficjentach programów jest zdeterminowana w dużej mierze przez zapisy ich dokumentów strategicznych. O fundusze unijne nie mogą starać się nieformalne organizacje, których na wsiach jest stosunkowo dużo. Wymuszona formalizacja działań oraz skomplikowany proces aplikowania o środki może przyczynić się do zaniechania takich prób przez niesformalizowane koła gospodyń wiejskich czy lokalne grupy mieszkańców. Dzięki rozbudowanemu systemowi wsparcia zarówno na etapie składania wniosków, jak i jego realizacji i rozliczania Działaj Lokalnie może służyć jako motor napędowy działań na wsi. Niewielkie, angażujące mieszkańców projekty, mogą przyczynić się do późniejszego sformalizowania działań oraz wyłonienia lokalnego lidera, co z kolei ułatwi starania o większe, europejskie środki.

Aby mówić o odnowie wsi, niezbędne jest zaangażowanie mieszkańców. R. Wilczyński (2012) podkreśla, że poprzez wykorzystanie lokalnych uwarunkowań i koncentracji na realnych potrzebach mieszkańców działania oddolne na wsi prowadzą do uruchomienia procesu rozwojowego. Dzięki duchowej przemianie i aktywizacji mieszkańców możliwe jest rozwijanie nowych dziedzin gospodarki, polepszenie sytuacji finansowej na wsi, a przez to poprawa jakości życia mieszkańców.

Bibliografia

- Bański J.**, 2015, *Rola instytucji otoczenia biznesu w rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej*, Wieś i Rolnictwo, 2 (167), s. 139–149.
- Biejał M., Wójcikowska K.**, 2015, *O roli tradycji we współczesnej działalności kół gospodyń wiejskich*, Wieś i Rolnictwo, 1.2 (166.2), s. 97–109.
- Błąd M.**, 2007, *Przykłady odnowy wsi w Polsce*, [w:] M. Kłodziński, M. Błąd (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa, s. 195–214.
- Furmankiewicz M.**, 2012, *Partnerstwo międzysektorowe czy kolejne narzędzie władz samorządowych? „Ukryty” sektor publiczny w Lokalnych Grupach Działania w Polsce?*, Wieś i Rolnictwo, 4 (157), s. 112–127.
- Gwiaździńska-Goraj M., Goraj S., Sobolewska-Węgrzyn B.**, 2017, *Rola kapitału społecznego w rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie wsi Ruś*, Studia Obszarów Wiejskich, 46, s. 27–39.
- Halamska M., Michalska S., Spiewak R.**, 2010, *LEADER w Polsce. Drogi implementacji programu*, Wieś i Rolnictwo, 4 (149), s. 104–119.

- Hoffman R.**, 2014, *Aktywność podmiotów lokalnych w realizacji działania „Odnowa i rozwój wsi” na obszarze lokalnych grup działania w województwie wielkopolskim*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 35, s. 183–196.
- Matysiak I.**, 2013, *Sołtysi i sołtyski o pełnionych rolach i motywach sprawowania funkcji w wybranych środowiskach wiejskich*, *Wieś i Rolnictwo*, 3 (160), s. 138–152.
- Howiecka-Tańska I.**, 2011, *Liderzy i działacze. O idei trzeciego sektora w Polsce*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kłodziński M., Fedyszak-Radziejowska B.**, 2003, *Dylematy polskiej wsi w procesie integracji z Unią Europejską*, *Wieś i Rolnictwo*, 1, s. 75–85.
- Kołodziejczak A.**, 2011, *Lokalne Grupy Działania jako czynnik rozwoju wiejskich obszarów peryferyjnych w województwach lubelskim i podlaskim*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 26, s. 203–214.
- Kołomycew A., Pawłowska A.**, 2013, *Partnerstwa międzysektorowe w rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie Lokalnych Grup Działania w województwie podkarpackim*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 2 (52), s. 62–80.
- Krek-Kamińska A., Psyk-Piotrowska E.**, 2014, *Znaczenie lokalnych grup działania w kształtowaniu i pomnażaniu zasobów kapitałowych na obszarach wiejskich*, *Studia Obszarów Wiejskich*, 35, s. 169–182.
- Michalewska-Pawlak M.**, 2013, *Priorytety i wyzwania polityki rozwoju obszarów wiejskich Unii Europejskiej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa.
- Lendzion K.**, 2008, *Rola kapłana-proboszcza w rozwoju społeczności wiejskich. Prezentacja wybranych parafii*, [w:] H Podedworna, P. Ruszkowski (red.), *Społeczne aspekty zrównoważonego rozwoju wsi w Polsce. Partycypacja lokalna i kapitał społeczny*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, s. 288–301.
- Piekara A.**, 1986, *Społeczność lokalna i samorząd*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa.
- Ptak A.**, 2015, *Lokalna społeczność w procesie tworzenia funduszu sołeckiego*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 1 (59), s. 138–158.
- Ray Ch.**, 2001, *Culture Economies: a perspective on local rural development in Europe*, Centre for Rural Economy, University of Newcastle upon Tyne.
- Ward N., Atterton J., Kim T.-Y., Lowe P., Phillipson J., Thompson N.**, 2005, *Universities, the Knowledge Economy and ‘Neo-Endogenous Rural Development’*, Centre for Rural Economy Discussion Paper Series, 1, University of Newcastle upon Tyne.
- Wilczyński R.**, 2003, *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Fundacja Fundusz Współpracy – Program Agro-Info. Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Oddział w Poznaniu, Poznań.
- Wilczyński R.**, 2007, *Specyfika opolskiego programu odnowy wsi*, Urząd Województwa Opolskiego, Kamień Śląski.
- Wilczyński R.**, 2012, *Odnowa wsi z wykorzystaniem środków europejskich – niewykorzystana szansa na rewitalizację*, *Architektura Krajobrazu*, 2, s. 4–22.
- Zajda K.**, 2015, *Partycypacja polityczna kobiet wiejskich*, *Wieś i Rolnictwo*, 1.2 (166.2), s. 81–95.

Inne źródła:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym, Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95
Strona internetowa programu Działaj Lokalnie <http://dzialajlokalnie.pl>

Opis projektu pn. *Promocja i doposażenie Prehistorycznej Osady w Woli Radziszowskiej jako unikalnej atrakcji turystycznej oraz organizacja przedsięwzięć kulturalno-edukacyjnych*: <http://www.bliskokrakowa.pl/pl/projekt-1>.

Summary

Village renewal is one of the basic tools for supporting the socio-economic development of rural areas in Poland. This article is an attempt to compare, on the example of the Małopolskie Voivodeship, two different sources of funding projects directly supporting the renewal process – programmes co-financed by the European funds and the *Działaj Lokalnie* (Act Locally) Programme. In both cases, particular attention was paid to the role and activity of various local entities in the process of village renewal. The analysis of completed projects and their beneficiaries indicates complementarity of the two rural development support instruments. Village renewal projects financed from the European Union budget, implemented mainly by public sector entities, primarily include infrastructure investments. On the other hand, within the Act Locally Programme there are supported soft activities, targeted, among others at building and strengthening local identity, undertaken by entities representing the social sector. Combining both sources of financing and the efforts of various local actors may be a response to searching for comprehensive solutions leading to multidimensional village renewal.

Key words: village renewal, local actors, Małopolskie Voivodeship, European funds, Act Locally Programme.